

УДК 378.147:811

**КЕРОВАНА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНОЗЕМНОЇ
ФІЛОЛОГІЇ**

Абрамович А. М., Чувакова Т. Г.

У статті розглядаються питання організації проведення та контролю самостійної роботи студентів-філологів. Зазначено, що керована самостійна робота студентів є домінуючою формою навчання у сучасному вищому навчальному закладі. Це зумовлено особливостями кредитно-модульного навчання та вимогами сучасного суспільства до професійного самовдосконалення упродовж життя. Визначено рівні виконання самостійної роботи, її форми, чинники її успішного здійснення, труднощі, які можуть виникати у студентів. Проаналізовано вимоги, за якими самостійна робота студентів сприятиме поглибленню набутих знань та формуванню вмінь працювати як індивідуально, так і в колективі. Виділено особливості самостійної діяльності студентів в позааудиторній роботі, які сприяють розвитку дослідницьких навичок, навичок самоосвіти і професійного становлення. Наведено приклади творчих завдань, які можуть бути використані при викладанні практичного курсу іноземної мови. Зазначено важливість правильної організації самостійної роботи, яка сприятиме розвитку навичок самоконтролю та самокорекції. Розглянуто основні функції та види контролю самостійної роботи, які є найбільш поширеними та доцільними при перевірці такої діяльності. Проаналізовано гнучкі підходи до різноманітних форм та методів контролю виконання самостійної роботи з урахуванням навчального досвіду студентів. Зазначено ефективність самоконтролю й об'єктивного самооцінювання своєї діяльності самими студентами під час проведення заняття.

Ключові слова: самостійна робота, самостійна діяльність, студенти-філологи, вимоги до самостійної роботи, контроль, самоконтроль, самокорекція, самооцінка.

В статье идет речь об организации проведения и контроля самостоятельной работы студентов иностранной филологии. Рассматриваются различные уровни самостоятельной работы, анализируются требования к организации данного вида деятельности, которые обеспечивают его эффективность и результативность. Приведены примеры видов самостоятельной работы, которые могут быть использованы во внеаудиторной работе с последующим контролем на занятии. Рассмотрены виды контроля самостоятельной работы и их функции.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельная деятельность, студенты-филологи, требования к самостоятельной работе, контроль, самоконтроль, самокоррекция, самооценка.

The article deals with the organization of conducting and controlling the independent work of students of philology. It is noted that controlled student independent work is the dominant form of study at a modern higher educational institution. This is due to the peculiarities of credit-module training and the requirements of modern society for professional self-improvement throughout life. The levels of performance of independent work, its forms, factors of its successful realization, difficulties which can arise are determined. The requirements, according to which independent work of students will help to deepen the acquired knowledge and formation of skills to work both as an individual and in group, are analyzed. The peculiarities of independent activity of students in out-of-class work, which promote development of research skills, skills of

self-education and professional formation, are highlighted. Examples of creative tasks that can be used in teaching a practical course of a foreign language are given. The importance of proper organization of independent work, which will contribute to the development of self-control skills and self-correction, is noted. The main functions and types of independent work control, which are the most widespread and expedient when checking such activity, are considered. Flexible approaches to various forms and methods of control of the implementation of independent work are considered in the light of students' learning experience. The effectiveness of self-control and objective self-evaluation of their activity by the students during the course of the lesson was noted.

Key words: independent work, independent activity, students of philology, requirements for independent work, control, self-control, self-correction, self-evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні ідеї безперервного навчання, необхідність постійного поглиблення вже набутих та опанування новими знаннями знайшли своє відображення у принципових змінах організації освітнього процесу. Ефективна організація та управління самостійною роботою – ключова передумова модернізації системи підготовки сучасних фахівців з іноземної філології. Запорука успішного становлення як фахівця і особистості – це створення навчальних умов, що забезпечують уміння критично мислити та проявляти ініціативу, формують здатність орієнтуватися у новій ситуації, застосовувати набуті знання у професійній діяльності.

Систематична керована викладачем самостійна діяльність стає домінуючою формою навчання сучасного студента. Положення про організацію навчального процесу передбачає виділення до 2/3 загального обсягу часу на самостійні дослідження.

Актуальність питання правильної організації самостійної роботи зросла, коли з 1 вересня 2015 року навчальне навантаження студентів скоротилося у зв'язку зі зменшенням кількості годин в одному кредиті з 36 до 30.

Аналіз досліджень та публікацій з теми. Значущість організації ефективної самостійної роботи студентів з метою формування творчої особистості майбутнього фахівця відзначалася як класиками педагогічної спадщини (Ф. А. Дістерверг, Я. А. Коменський, Ж. Ж. Руссо), так і сучасними дослідниками. У своїх працях самостійній роботі студентів приділяли увагу А. М. Алексюк, С. І. Архангельський, В. К. Буряк, М. І. Єрецький, Н. В. Кузьміна, А. Я. Цюприк. Слід зазначити дослідження окремих аспектів самостійної роботи з іноземної мови: теоретико-експериментальне дослідження самостійної пізнавальної діяльності (П. І. Підкасистий), методика організації самостійної роботи студентів молодших курсів (А. Є. Канаєва), керування самостійною діяльністю дорослих (Г. М. Бурденко), самостійна робота з філологічного читання (Г. В. Рубцова), розвиток навчальної автономії студентів мовних спеціальностей (Л. В. Трофимова), організація самостійної роботи з англійської мови з використанням мовного портфоліо (Н. В. Ягельська). Та все ж слід констатувати, що питанню розвитку вмінь творчої самостійної роботи студентів-філологів, що сприяла б зростанню їх інтересу та мотивації до навчання, увага все ще приділяється не повною мірою.

Мета статті – розглянути аспекти, що стосуються управління самостійною роботою студентів, проаналізувати можливі форми проведення такої роботи та здійснення її контролю.

Виклад основного матеріалу. Залежно від місця проведення, методів керування та контролю з боку викладача можна виділити такі форми самостійної роботи:

- самостійна діяльність студента під час проведення аудиторних занять;
- діяльність студента, що здійснюється під керуванням та контролем викладача (консультації, заліки, іспити);
- позааудиторна навчальна та творча діяльність при виконанні домашніх завдань, виконанні групових та індивідуальних проектів, домашньому читанні художньої літератури, проведенні досліджень.

Ступінь автономності студента залежить від етапу навчання, складності поставлених перед ним завдань, очікуваних результатів.

Керована самостійна робота – спільна діяльність викладача та студента, що передбачає самостійне опанування студентом певної частини змісту дисципліни, що вивчається з використанням розробленого навчально-методичного забезпечення. Самостійна робота має певні особливості. Під час її виконання відсутня жорстка регламентація часу, що дозволяє студенту працювати у власному ритмі, який відповідає його здібностям і індивідуальним особливостям.

Серед термінів, які використовуються у педагогічній літературі для визначення поняття "самостійна робота", варто виокремити такі як "індивідуальна робота", "опосередковане навчання", "незалежне навчання", "тиха робота".

У сучасних дослідженнях виділені кілька рівнів самостійної роботи. Вони передбачають виконання певної кількості завдань з поступовим ускладненням, починаючи із вправ на імітацію з поступовим переходом до виконання завдань творчого характеру. П'ять рівнів виконання самостійної роботи це:

- імітація способів виконання завдань;
- робота за певним зразком або прикладом;
- реконструйована самостійна робота;
- евристична робота;
- творча (дослідницька) самостійна робота [5, с. 1040].

Ефективність керованої самостійної роботи буде залежати від умов, у яких вона організовується, форми та характеру завдань, логіки їх викладу. Успішно скерована самостійна діяльність базується на таких чинниках: 1) поєднання різноманітних видів самостійної роботи; 2) зміст роботи і форма її виконання; 3) індивідуальний підхід до організації самостійної діяльності студента; 4) надання детальних рекомендацій; 5) забезпечення зворотного зв'язку з викладачем [4, с. 267].

Самостійна робота передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної діяльності, яка здійснюється під час аудиторної та позааудиторної роботи студента. Вона не передбачає постійної участі викладача, але проводиться під його загальним керівництвом.

Важливість уміння працювати самостійно полягає не лише в тому, що в умовах скорочення кількості аудиторних годин не можливо засвоїти весь необхідний обсяг матеріалу, але й через більш вагомні причини [3].

По-перше, будь-яка робота передбачає самостійний пошук і засвоєння певного обсягу інформації. По-друге, самостійна діяльність сприяє підвищенню ефективності роботи і мотивує досягати вищого рівня знань. По-третє, саме вміння працювати самостійно закладає основу майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує мотивацію та навички самоосвіти і професійного становлення. Самостійна робота сприяє формуванню таких якостей, як допитливість, творчий підхід до розв'язання проблем, упевненість у собі та своїх здібностях, прагнення до самовдосконалення та самореалізації.

Переважаюча більшість студентів мають певні труднощі під час виконання самостійних завдань. Серед причин, які не дозволяють студентам якісно підготувати та виконати завдання, найбільш поширеними є нечіткі та незрозуміло сформульовані інструкції, невміння організувати свою навчальну діяльність, брак часу через велике навчальне навантаження, незрозуміння цілей та призначення такої роботи, недостатня вмотивованість та небажання працювати.

Науковці Л. К. Грицюк та М. В. Сірук зазначають, що для того щоб завдання для самостійної роботи були зрозумілими та посилювали для студентів, вони повинні задовольняти певні вимоги, а саме:

- мотиваційно-цільові – вдало підібрані завдання для самостійної роботи мають забезпечити потребу студента оволодіти певним обсягом матеріалу;
- систематичні – завдання повинні бути рівномірно розподілені протягом семестру з чітко визначеним кінцевим терміном виконання і формою контролю;
- процесуальні – необхідно ознайомити студентів зі стратегією виконання самостійних завдань, щоб не допускати трудомісткої і непродуктивної роботи;

- психогігієнічні – формувати уміння студентів правильно планувати свій розпорядок дня;
- матеріально-технічні – студент повинен мати доступ до засобів інформаційно-комп'ютерних технологій, бібліотечних фондів, матеріалів з мережі Інтернет;
- дидактично-методичні – розробка та надання студентам методичних рекомендацій та інструкцій, що полегшують та систематизують їх роботу;
- контрольньо-корегувальні – здійснення регулярного моніторингу результатів роботи, використовуючи різні форми, такі як експрес-контроль, тестовий контроль, колоквиум, написання рефератів, підготовка проектів;
- оціночно-результативні – оцінка роботи студентів відповідно до існуючих критеріїв [1, с. 9–10].

Викладачем мають бути розроблені нормативи для визначення обсягів позааудиторної роботи студентів та забезпечене календарне планування етапів виконання та контролю. Під час вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі самостійна діяльність передбачає поступове засвоєння матеріалу, його закріплення та практичне застосування, повторення вивченого.

Ми розглянемо поза аудиторну роботу студентів, що може бути проведена у формі підготовки до практичних занять або у формі виконання індивідуальних або групових завдань із відтермінованим контролем. Саме цей вид самостійної роботи є найбільш ефективним та актуальним у вивченні іноземних мов, оскільки специфіка дисципліни не передбачає виконання класичних видів самостійної роботи (реферати, курсові роботи). Зупинимось на кількох прикладах такої роботи, що можуть бути використаними у процесі викладання практичного курсу іноземних мов.

1. Різні види читання (вивчаюче, ознайомче, пошукове). Отримуючи такі завдання, студенти вчаться працювати з текстами, виділяти головні ідеї, співставляти його частини, аналізувати проблематику тексту, формулювати власну думку і ставлення до подій, опис яких надається.

2. Індивідуальне позааудиторне читання, яке включає художню літературу та літературу професійно-орієнтованого характеру. Ключовою повинна бути допомога викладача у виборі відповідних текстів для читання, враховуючи рівень володіння мовою студентом.

3. Написання творів, есе, розповідей, здійснення перекладів. Такі завдання виконуються у письмовій або усно-письмовій формах.

4. Вивчення матеріалів з певної теми (наприклад, "Родина у Великій Британії" або "Проблеми молодого покоління у США"). Виконання завдань передбачає використання ідентичних схем, що включають визначення теми, виділення основної інформації, аналіз логіко-композиційної структури тексту, підготовка плану переказу, реферування. На завершальному етапі викладачем організуються проведення інформаційно-пізнавальної дискусії або ситуативно-рольової гри, що базуються на опрацьованому матеріалі.

5. Використання при самостійній роботі автентичних навчально-методичних комплексів з викладання англійської мови британських видавництв, які містять питання для самоконтролю і самоперевірки, граматичний довідник, тематичний словник, інтерактивну навчальну платформу.

6. Використання фонетичних тренувальних ресурсів від English Central, які надають можливість тренуватися у вимові, слухати аудіозаписи, розширяти словниковий запас.

7. Використання бази відео-уроків TED Talks, що передбачають розвиток слухових та мовленнєвих умінь. Згадані відео-уроки містять тексти тематичних доповідей та комплекс граматичних і лексичних вправ. Ще одним джерелом використання автентичних відео-уроків є портал від викладачів-носіїв мови EngVid.com. Завдання мають різну лексичну, граматичну та фонетичну тематику і містять питання для самоконтролю.

8. Для розвитку писемного мовлення широко застосовується банк письмових робіт від British Council. Кращі зразки автентичних завдань, підготовлених носіями мови, направлені на вміння виконувати такі роботи як написання привітальної листівки, електронного листа, листа-запрошення, скарги тощо.

9. Використання тренувальних карток Quizlet сприяє формуванню лексичних навичок та розширенню словникового запасу.

Самостійна робота майбутніх фахівців іноземної філології передбачає використання різних форм навчальної діяльності. Найбільш поширеною серед них є індивідуальна робота, під час якої студент засвоює певний фонетичний, лексичний та граматичний матеріал, виконуючи мовні, умовно-комунікативні та комунікативні завдання.

Доступ до сучасних комп'ютерних технологій дає можливість організувати парну самостійну роботу студентів-філологів. Виконання спільних завдань, переважно діалогічного мовлення, готує студентів до вміння співпрацювати і взаємодіяти з колегами в умовах майбутньої професійної діяльності.

Вищий рівень колективної взаємодії – групова самостійна робота, яка об'єднує зусилля всіх студентів з групи. Формами проведення такої роботи є підготовка групових проектів, презентацій, міні-конференцій, круглих столів, розмовних клубів тощо.

Одним із основних критеріїв якості організації самостійної роботи зі студентами філологами є наявність контролю результатів виконання завдань. Своєчасне та правильно сплановане здійснення контролю допомагає студенту ефективно та з мінімальними часовими затратами засвоїти теоретичний матеріал та здобути навички практичного втілення теоретичних ідей.

У даному випадку контроль має на меті виконання двох функцій – корегувальної і стимулюючої. Корегувальна функція полягає у виправленні зроблених помилок, зміні діяльності. Стимулююча функція – це спонукання студента до самостійної роботи, пильна увага і моніторинг до процесу виконання завдань.

Найбільш оптимальним для керованої самостійної роботи є рефлексивний контроль, який здійснюється у формі двостороннього діалогу між викладачем та студентом, рівноправному обміні думками та набутим досвідом.

Під час організації самостійної роботи актуальними є всі види контролю: *попередній контроль*, який сприятиме корегуванню отриманих результатів, подолання індивідуальних прогалин та спрямування студента на подальшу роботу; *поточний контроль*, який спрямований на перевірку загальної ефективності виконання студентами завдань та дозволяє здійснити оцінювання результатів.

У більшості випадків для перевірки результатів самостійної роботи використовується *індивідуальний контроль*, завдяки якому можна оцінити досягнення студента протягом тривалого періоду часу, *усний і письмовий контроль*, *безпосередній та опосередкований контроль* з боку викладача, *самоконтроль* і *взаємоконтроль*.

Безпосередній контроль має на меті перевірку викладачем виконаних студентом завдань та оцінювання їх результатів. Більш ефективним є опосередкований контроль, який здійснює перевірку подібних завдань, які пропонуються викладачем на занятті. Якість виконання завдань на аудиторному занятті залежить від ретельності виконання завдань самостійної роботи та систематичності роботи з ними.

На початку навчання викладачеві слід більше уваги приділяти саме безпосередньому контролю виконання завдань, поступово навчаючи студентів планувати самостійну роботу, приймати власні рішення щодо її організації, моделювати умови та вибір програми дій, здійснювати самоконтроль, самокорекцію та самооцінку.

Для поточного самоконтролю важливу роль відіграють ключі. Виділяють ключ-підказку, ключ-правило, ключ-модель (зразок виконуваної операції), ключ-екстралінгвістичний фактор (картинки, фотографії для самоконтролю), ключ-відповідь (у випадку однозначної відповіді).

Існує певна ймовірність, що під час самостійної роботи студенти скористаються ключами замість власного виконання завдань. На 1–2 курсах, коли студенти характеризуються недостатньо високим рівнем автономії, більш доцільним буде не надавати ключі, а результати самостійної роботи перевіряти на занятті. З розвитком рівня автономії студентів їм варто надавати змогу перевірити результати своєї роботи за поданими ключами.

Значну роль у становленні механізму самоконтролю відіграє взаємоконтроль, спрямований на взаємну перевірку й оцінку якості виконання того чи іншого

завдання з метою оволодіння певними навичками та вміннями. Для успішного здійснення такого виду контролю студенти мають бути обізнані з критеріями оцінювання, які можуть бути запропоновані викладачем чи обрані разом зі студентами.

Ефективність самоконтролю, взаємоконтролю та самооцінювання зростає, якщо вони супроводжуються регулярним (на 1–2 курсах) та періодичним (на 3–4 курсах) контролем з боку викладача.

Висновок. Таким чином, самостійна робота студентів не лише сприяє формуванню професійної компетентності, але й забезпечує процес розвитку методологічної зрілості, навичок самоорганізації та самоконтролю упродовж освітньої діяльності. Визначені структурні компоненти та навчальні стратегії спрямовані на підготовку фахівців філологів, здатних до креативної діяльності у системі професійної освіти.

Література

1. Грицюк Л. К. Організація самостійної роботи у навчальному процесі вищого навчального закладу / Л. К. Грицюк, М. В. Сірук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – № 17: Педагогічні науки – С. 9–14.
2. Журавська Л. М. Коцептуальні умови і управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти / Л. М. Журавська // Освіта та управління. – 1999. – № 2. – С. 105–115.
3. Зязюн І. А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 3. – С. 58–61.
4. Лазуткіна Ю. А. Форми та методи фахової підготовки студентів у процесі самостійної роботи на уроках з англійської мови / Ю. А. Лазуткіна // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 12. – С. 263–270.
5. Топольский В. О. Проблема организации самостоятельной работы студентов университетов в процессе кредитно-модульной системы обучения / В. О. Топольский // Молодой ученый. – 2014. – № 3. – С. 1039–1043.